
СУКАЧОВА Г.П.

кандидат педагогічних наук,
доцент,
кафедра філософії,
українознавства і політології,
Українська інженерно-
педагогічна академія,
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКЕ ФАХОВЕ МОВЛЕННЯ»

У статті зазначається, що відповідний добір матеріалу для опрацювання, свідоме уникання мовного сексизму, гендерних стереотипів, застосування як індивідуальних, так і групових форм роботи, використання засобів професійного мовленнєвого етикету при вивченні дисципліни «Українське фахове мовлення» сприятиме формуванню гендерної культури майбутніх фахівців.

Ключові слова: гендерна культура, професійне спілкування, українське фахове мовлення, мовні засоби.

В статье отмечается, что соответствующий отбор материала для обработки, сознательное избегание языкового сексизма, гендерных стереотипов, применение как индивидуальных, так и групповых форм работы, использования средств профессионального речевого этикета при изучении дисциплины «Украинская профессиональная речь» будет способствовать формированию гендерной культуры будущих специалистов.

Ключевые слова: гендерная культура, профессиональное общение, украинская профессиональная речь, языковые средства.

The article defines the role of the subject “Ukrainian professional speech” in the formation of gender culture. It is noted that the high level of gender culture of the specialist enables the latter to effectively carry out professional activities, following the principles of gender equality, avoiding communication barriers and situations of gender discrimination. One of the subjects that lay the foundation for the gender culture of the specialist is “Ukrainian professional broadcasting.” Formation of gender culture of future specialists in the

study of this discipline will be provided appropriate selection of material to study, deliberate avoidance of linguistic sexism, gender stereotypes, equal representation of women and men in simulated situations of professional activity, the use of both individual and group forms of work, the use of professional speech etiquette.

Key words: gender culture, professional communication, professional Ukrainian language, language tools.

Постановка проблеми. Навчально-виховний процес у сучасному ВНЗ має забезпечувати підготовку фахівців, які не тільки володіють знаннями зі спеціальності, але й здатні орієнтуватися у виробничих ситуаціях, ділових контактах та в інших випадках, пов'язаних із здійсненням професійної діяльності. Комунікативні бар'єри, недотримання принципів гендерної рівності, відсутність вироблених гендерно-чутливих моделей поведінки і форм діяльності та здатності індивіда уникати ситуацій дискримінації за ознакою статі можуть стати причиною зниження ефективності професійної діяльності. Подолати ці проблеми дозволить фахівцеві гендерна культура, широкі можливості для формування якої надає дисципліна «Українське фахове мовлення».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі значна увага приділена проблемам теорії гендеру, гендерної педагогіки і гендерного підходу, визначенню засад формування гендерної культури, зокрема, у системі вищої освіти тощо. Ці питання досліджують у своїх працях О.Кікінежді, І.Іванова, О.Цокур, П.Терзі, С.Котова-Олійник, В.Москаленко, О.Чуєшкова, О.Ярош, Б.Стельмах, Г.Петрученя та ін.

Розглядаючи гендерну культуру

як систему уявлень, цінностей, знань, норм, інтересів і потреб, що формують соціокультурні аспекти статі, встановлюють статуси жінок і чоловіків, визначають їхні ролі, взаємовідносини й моделі поведінки у різних сферах життя та впливають на форми й результати творчої діяльності статей, визначаючи їхнє місце у загальній картині світу, дослідники зазначають, що вона відтворює, закріплює і формує відмінності між статями, регулює взаємини жінок і чоловіків в особистому, родинному й соціальному житті [2, с.39]

Терзі П.П. вважає правомірним виділити гендерну культуру як особливий вид «локальної» культури, що властива суспільству в цілому й конкретній людині як суб'єктові суспільних відносин. При цьому зазначає, що як особливе соціальне явище гендерна культура є певною сукупністю матеріальних і духовних багатств, цінностей, норм, традицій, знакових систем, яка використовується суспільством для закріплення, збереження й передачі надбань накопиченого соціального досвіду, забезпечення комунікації і регуляції статевого ролі поведінки його членів як представників певної соціальної статі – жіночої й чоловічої [6, с.9]. Автор виділяє такі основні, на його думку, функції гендерної культури в житті суспільства та людини: людинотворчу (гуманістичну) функ-

цію, пов'язану з формуванням самої людини, її духовності; інформаційну функцію, спрямовану на трансляцію соціального досвіду гендерних перетворень від старших поколінь молодшим, забезпечуючи історичну спадкоємність поколінь у розвитку гендерної культури; пізнавальну (гносеологічну) функцію, що сприяє накопиченню гендерних знань, зумовлює можливість їх пізнання, а також освоєння на цій основі світу гендерної культури; регулятивну (нормативну) функцію, що, підтримуючись мораллю і правом, зумовлює установки, норми й правила статевого поведінки; семіотичну (знакову) функцію, що забезпечує за допомогою засвоєння специфічних мов культури (музики, живопису, мови ПЕОМ та ін.) не тільки можливість оволодіння знаковою системою гендерної культури, але й її розуміння, а також спроможність вільно жити в ній; ціннісну (аксіологічну) функцію, спрямовану на формування в людини певних гендерних цінностей, потреб і орієнтацій [6, с.9-10].

Сучасні дослідники зазначають, що високий рівень гендерної культури характеризується наявністю гендерно-чутливої самосвідомості; гендерно-орієнтованого світогляду; гендерних цінностей, в основу яких покладено рівні права та можливості жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності, рівні обов'язки та відповідальність у виконанні сімейних і професійних ролей, гендерна справедливість, тощо; гендерної компетентності, що включає в себе гендерні знання, гендерні вміння й навички, мотивацію до реалізації принципів гендерної рівності в особистому та професійному житті, гендерно-чутливі моделі поведінки та форми діяльності; здатності індивіда помічати факти дискримінації за ознакою статі, протистояти їм та са-

мим не створювати їх в особистому й професійному житті [2, с.40 – 41].

Характерними ознаками низького рівня гендерної культури є відсутність гендерно-чутливого світогляду, паритетних цінностей, незнання і/чи невиконання нормативних документів із питань прав людини, зокрема гендерної рівності, офіційних зобов'язань української держави перед світовою та європейською демократичною спільнотою, нерозуміння і/чи небажанням упроваджувати ключові засади гендерної рівності, соціальної відповідальності та справедливості у різні сфери діяльності суспільства тощо [2, с.40 – 41].

А думку І.Іванової та О.Цокур, цінностями гендерної культури (знання, вміння, навички вихованців) є гендерна грамотність як система отримання необхідних знань у сфері гендерних досліджень; сформована мотивація до рівноправної участі чоловіків і жінок у суспільному житті та реалізації своїх гендерних прав і свобод; гендерна самоосвіта як набуття власного досвіду з гендерної збалансованості; гендерна чуйність як здатність особистості усвідомлювати та моделювати вплив соціального середовища, реагувати на прояви сексизму; повага до особливостей та індивідуальних проявів особистості незалежно від її статі [1].

Терзі П.П. у своєму дослідженні робить висновок про те, що гендерна культура як індивідуальна характеристика особистості періоду студентської юності, яка виявляється у студентів вищих технічних навчальних закладів, – це особливий спосіб оформлення ними своєї життєдіяльності, зумовлений їхнім прагненням до максимальної реалізації власних сил і здатностей як представників певної соціальної статі, що виявляється через комплекс відповідних інтелектуаль-

них, ціннісно-змістових і поведінкових характеристик їхньої особистості, заснованих на знанні основ гендерної теорії, розвитку духовних потреб, інтересів і смаків, що визначають вибір адекватної стратегії гендерної ідентичності, засвоєнні цінностей, норм і правил статевого поведінки в соціальній, професійній і побутовій сферах життєдіяльності, що відповідає принципам гендерної рівності і демократії. Дослідник стверджує, що структура гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у своєму складі припускає наявність трьох основних компонентів, тісно пов'язаних між собою: когнітивного; аксіологічного; дієво-практичного [6, с.11-13].

Постановка завдання. Метою цієї статті є визначення ролі дисципліни «Українське фахове мовлення» у процесі формування гендерної культури.

Виклад основного матеріалу. Формування гендерної культури має здійснюватися комплексно, у процесі реалізації навчально-виховного процесу, а не тільки під час вивчення дисциплін, що мають «відповідну спрямованість»: соціології, політології, права, філософії тощо. Не останню роль тут відіграють дисципліни, що мають формувати мовнокомунікативну компетенцію майбутнього фахівця, зокрема, дисципліна «Українське фахове мовлення», програма якої передбачає розгляд таких змістових модулів: законодавчі та нормативно-стильові основи українського фахового мовлення, усна та писемна ділова комунікація як складник фахової діяльності, наукова комунікація як складник фахової діяльності.

Розглянемо основні типи завдань і види робіт, що використовуються при вивченні дисципліни.

1. Завдання для формування

умінь використовувати мовні засоби у фаховій комунікації (редагування текстів наукового та офіційно-ділового стилів; переклад фахових текстів; тести для перевірки практичних умінь використовувати мовні засоби у фаховому спілкуванні; розгорнуті відповіді на запитання; завдання для формування умінь обирати відповідні ситуаціям спілкування мовні засоби; завдання для формування умінь моделювати процеси спілкування з урахуванням структури комунікації).

2. Завдання для формування умінь реалізовувати основні різновиди мовлення у професійному спілкуванні (робота з бібліографічними описами та довідково-інформаційною літературою, анотування; складання конспектів; підготовка доповіді та виступ перед групою; підготовка до друку тез доповіді).

3. Завдання для формування умінь організовувати процес комунікації та керувати ним (виконання вправ на підготовлену комунікацію; здійснення індивідуальної бесіди як спонтанної взаємодії; завдання для самооцінки та оцінки роботи під час виконання вправ).

При виконанні завдань велике значення має логічність і послідовність викладу, дотримання правил і норм літературної мови, доречне використання термінології, словосполучень, властивих певній галузі науки, техніки, освіти. Крім того, виконання такого типу робіт сприяє розвитку навичок формулювання власних висловлювань, формуванню навичок роботи з довідковою літературою, аналізу та систематизації категорій фахового мовлення, дозволяє визначити рівень засвоєння матеріалу тим, хто виконує таке завдання, оскільки воно вимагає точності, чіткості, коректності, однозначності формулювань; потребує

умінь аналізу текстів (як усних, так і писемних), формулювання висловлювань, логічності мислення, передбачає створення сукупності опорних понять системи фахового спілкування, а також збагачення словникового складу студентів професійною лексикою та розвиток навичок використання термінології у ситуаціях фахового спілкування.

Обираючи матеріал для опрацювання, слід уникати мовного сексизму в тематиці та мовних засобах пропонованих текстів, формулювати завдання та запитання, приділяючи особливу увагу аспектам формування егалітарної гендерної культури.

Наприклад, використання формули «студенти і студентки» при вітанні та прощанні, формулюванні завдань, аналізі індивідуальної та групової роботи створить умови для свідомого сприйняття «студентства» як представників різних статей. При цьому, звісно, слід уникати висловлювань на зразок «ти ж дівчинка» або «хлопці так не роблять» тощо, звертати увагу на недоцільність маркування лексики як жіночої та чоловічої.

При виконанні завдань для формування умінь моделювати процеси спілкування з урахуванням структури комунікації, вправ на підготовлену комунікацію, здійсненні індивідуальної бесіди як спонтанної взаємодії відходити від гендерних стереотипів на зразок «керівник – секретарка», використовуючи натомість увесь спектр можливих ситуацій: «керівник – секретарка», «директорка – підлеглий», «два співробітники», «три працівниці» та ін. При цьому не наслідувати сексистського поділу професій на жіночі та чоловічі (жінка – вчителька, швачка; чоловік – викладач, модельєр).

При вивченні тем «культура писемного фахового мовлення», «спілкуван-

ня як інструмент фахової діяльності», «культура усного фахового спілкування», «форми колективного обговорення професійних проблем», «ділові папери як засіб писемної професійної комунікації» розглядати ситуації рівного представлення обох статей: і жінка, і чоловік можуть і мають бути згадані як у ролі керівника, так і у ролі підлеглого, як у ролі особи, що звертається з проханням, так і у ролі особи, що має повноваження це прохання задовольнити. Слід наголошувати на тому, що, хоча й ще назви посад жіночого роду в переважній більшості не закріплені нормативно, проте використання форм жіночого роду для позначення назв посад і професій свідчить про толерантність і прогресивність поглядів мовця. Моделюючи ситуації фахової комунікації, маємо звертати увагу на той факт, що у відпустці по догляду за дитиною може перебувати як дружина, так і чоловік, так само й у разі хвороби дитини лікарняний може отримати будь-хто з членів родини – як мама, так і батько.

Крім того, розглядаючи питання використання мовних засобів, зокрема, особливості вживання граматичних форм різних частин мови, необхідно приклади, що традиційно наводяться у формі чоловічого роду, використовувати паралельно з прикладами у формі жіночого роду (ступені порівняння прикметників – «добрий, добріший, найдобріший» – «розумна, розумніша, найрозумніша»).

Завдання, пропоновані для анотування, перекладу чи редагування, не повинні містити прихованого сексизму, зображення чоловіків як рішучих, обізнаних, кваліфікованих, а жінок – як таких, що мають знайти своє місце в умовах, створених чоловіками. Бажано, якщо це можливо, щоб тексти торкалися проблематики культу-

ри фахового спілкування і гендерної культури, формували в студентів і студенток адекватне уявлення про внесок чоловіків і жінок у розвиток науки, техніки, освіти.

Застосування групових форм роботи, поряд із індивідуальними, дозволить учасникам і учасницям навчального процесу виробити власну модель мовленнєвої поведінки, отримати навички спілкування як спонтанного, так і на задану тематику, з представниками різних статей.

Використання засобів професійного мовленнєвого етикету як системи формул спілкування, стійких висловів, що використовуються у ситуаціях професійної комунікації, дозволить уникнути одноманітності при позначенні значимих ситуацій фахового спілкування (звертання, вітання, прощання, порада, зауваження, подяка тощо), планомерно будувати різні етапи комунікативних процесів, урізноманітнювати й увиразнювати власне мовлення, здійснювати спілкування на основі знань про закономірності комунікації й способи управління індивідом та групою, доцільно використовувати у своїй діяльності фахову лексику, складати тексти і документи різного призначення, здійснювати

контроль, самоаналіз та саморегуляцію у навчанні.

Висновки. Гендерна культура як система уявлень, цінностей, знань, норм, інтересів і потреб відтворює, закріплює і формує відмінності між статями, регулює взаємини жінок і чоловіків у особистому, родинному й соціальному житті [2, с.39]. Високий рівень гендерної культури фахівця дозволить останньому ефективно здійснювати професійну діяльність, дотримуючись принципів гендерної рівності, уникаючи комунікативних бар'єрів і ситуацій дискримінації за ознакою статі. Однією з дисциплін, що закладають основи гендерної культури фахівця, є «Українське фахове мовлення». Формування гендерної культури майбутніх фахівців при вивченні цієї дисципліни відбуватиметься за умови відповідного добору матеріалу для опрацювання, свідомого уникання мовного сексизму, гендерних стереотипів, рівноправного представлення жінок і чоловіків у модельованих ситуаціях професійної діяльності, застосування як індивідуальних, так і групових форм роботи, використання засобів професійного мовленнєвого етикету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іванова І. Гендерна педагогіка – нова освітня технологія / І.Іванова, О.Цокур // *Освіта.іа*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/upbring/1657/>
2. Котова-Олійник С. Гендерна абетка для українських медіа: посібник / Котова-Олійник С., Стельмах Б., Ярош О. [Електронний ресурс]– Луцьк: Волинська мистецька агенція «Терен», 2013. - 50 с. – Режим доступу: <http://povaha.org.ua/wp-content/uploads/2014/04/genderna%20abetka.pdf>
3. Петрученя Г.Г. Умови та чинники формування гендерної культури радянської студентської молоді у 60-ті – 80-ті рр. XXст.: історико-педагогічний аспект / Г.Г.Петрученя // *Наукові записки НДУ ім. М.Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. [Електронний ресурс]. – 2012. – №3. – С. 180 – 185 Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc>

- =s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj3erCts7TAhWD
FJoKHfVFCPoQFghlMAc&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-
bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJR
N%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_
file_name%3DPDF%2FNzsp_2012_3_48.pdf&usg=AFQjCNGzvNo1woziA
ONoX_-HGos_sb6nOg
4. Словник гендерних термінів / [укладач – Шевченко З.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a-z-gender.net/ua/genderna-kultura.html>
 5. Сукачова Г.П. Формування професійного мовленнєвого етикету інженера-педагога при вивченні дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» / Г.П.Сукачова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти:збірник наукових праць. – 2010. – № 26 – 27. – С. 258 -265
 6. Терзі П.П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагогічних. наук : спец. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / П. П. Терзі. – Кіровоград, 2007. – 24 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwimj9W9uc7TAhWBСрoKHcKeAGUQFggMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DARD%26P21DBN%3DARD%26Z21ID%3D%26Image_file_name%3DDOC%2F2007%2F07tpptnz.zip%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1&usg=AFQjCNFvOZPm4qVqRI2A9BUhWwnHenXdZw
 7. Чуєшкова О. В. Формування гендерної компетенції майбутніх інженерів-педагогів на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) / О. В. Чуєшкова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2013. – № 38-39. – С. 372-377. – Режим доступу:http://nbu.gov.ua/UJRN/Piro_2013_38-39_60

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ivanova, I. and Tsokur, O. (2007), "Gender Pedagogy - a new educational technology", *Osvita.ua*, [Online], available at: <http://ru.osvita.ua/school/method/upbring/1657/> (Accessed 03 May 2017)
2. Kotova-Olijnyk, S., Stel'makh, B., Yarosh, O., (2013), *Genderna abetka dlia ukrains'kykh media* [Gender alphabet for Ukrainian media], *Volyns'ka mystets'ka ahentsiia «Teren»*, Luts'k, Ukraine, [Online], available at: <http://povaha.org.ua/wp-content/uploads/2014/04/genderna%20abetka.pdf> (Accessed 01 May 2017)
3. Petruchenia H.H., (2012), "The conditions and factors of gender culture of Soviet young students in the 60's - 80's. XX cen: historical and pedagogical aspect", *Naukovi zapysky NDU im. M.Hoholia. Psyholoho-pedahohichni nauky*, [Online], vol. 3, pp. 180 – 185, available at: https://www.google.com.ua/url?s=a=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj3erCts7TAhWDFJoKHfVFCPoQFghlMAc&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FNzsp_2012_3_48

- pdf&usg=AFQjCNGzvNo1woziAONoX_-HGos_sb6nOg (Accessed 01 May 2017)
4. Dictionary of gender terms (Slovnyk gendernykh terminiv), [Online], available at: <http://a-z-gender.net/ua/genderna-kultura.html> (Accessed 03 May 2017)
5. Sukachova, H.P. (2010) "Formation of professional engineer-teachers speech etiquette in the study of the discipline "Ukrainian language (professional orientation)""", *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity: zbirnyk naukovykh prats'*, vol. 26 – 27, pp. 258 – 265
6. Terzi, P.P. (2007), "Formation of gender culture of students of technical schools", Ph.D. Thesis, Theory and methodic of professional education, Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko, Kirovohrad (Kropyvnyts'kyj), Ukraine, [Online], available at: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUK Ewimj9W9uc7TAhWBCpoKHcKeAGUQFgggMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DARD%26P21DBN%3DARD%26Z21ID%3D%26Image_file_name%3DDOC%2F2007%2F07tpptnz.zip%26IMAGE_FILE_DOWLOAD%3D1&usg=AFQjCNFvOZPm4qVqRI2A9BUhWwnHenXdZ (Accessed 01 May 2017)
7. Chuieshkova, O. V. (2013), "Formation of gender competence of future engineers-teachers in the classroom Ukrainian language (for professional purposes)" *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, vol. 38-39, pp. 372-377, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2013_38-39_60 (Accessed 03 May 2017)